

ՖՐԵԴԵՐԻ ՄԻՍԹՐԱԼ

ՄԻՐԵՅՈ

Պրովանսական քերթուած

ԵՐԳ ԵՐՐՈՐԴ

ԽՈՉԱՅՆԵՐՈՒ ՀԱԽՔՈՒՄԸ

Փրովանսական հունձքը.—Լտտենիներու Ագարակին մէջ, խումբ մը զուարթ աղջիկներ շերամներու խոզակները ոստերէն կ'անջատեն.—Ժան-Մարի, Միրէյօի մայրը.—Թալէն, Պօի վհուկը.—Չար աչքը.—Խոզակ հաւքողները, ատենը անցընելու համար, Վերովանսական դղեակներէ կը շինեն.—Խրոխտ Լօրը, Փափարիկուածի Թագուհի,—Քլեման, Պօի Թագուհի Վանթուրը, Ռոնը, Տիւրանսը.—Ազալայիս և Վիոլան.—Միրոյ Ատենան.—Նօրատ երեան կը հանէ Միրէյօի և Վինենի սիրահարութիւնը.—Աղջիկներուն ծաղրանքը.—Թալէն վհուկը զէնոնք կը լռեցնէ. Լիւպըրոնի ճըգնաւորը և սուրբ հովիւը.—Նօր կ'երգէ Մակալիի երգը:

Երբոր հունձքերը յաջող են,
Լիատակառ՝ ձիթապտղի երբ այգիներն
Կը լեցնեն կաւէ կարամներու մէջ իւղը շիկագոյն,
Երբ արտերէն, ճամբաներէն՝
Թափառական հասկաքաղին
Մայր խոշոր կը ցնցկոտի ու կը տըբայ
Նւ իր հըպարտ ճակտով ամէն դի կը բաղխի,

Ըմբիշի պէս մերկ և ուժեղ՝ երբոր Բաքոսը կուգայ
Նւ բոլորապաճը կ'առաջնորդէ հնձանհարներուն
Դէպ այգեկիւթքը Գրօի,
Ու լիալիւր ճմլարանէն
Երբոր խմբիչքն օրհնուած,
Մըրունգներուն տակ՝ խաղմուզով թաթառուն,
Յորդ կը վազէ հնձանին մէջ փրփրացայտ,

Եւ երբ շերամներն կենիստաներուն վըրայ, Թափանցիկ,
 Կը բարձրանան՝ տօնազրուարթ՝
 Իրենց խարտեաշ բանտը մանել,
 Ու երբ Թրթուրներն, ամենաճարտար արուեստագէտներ,
 Հազարներով կը թաղուին
 Օրրոցներուն մէջ իրենց՝ անքան նրբին,
 Որ արեւու ճառագայթով մ'հիւսուած ըլլալ կըթւին,

Փրովանսի մէջ, այն ատեն,
 Աւելի քան հրէք խրախճանք կը տիրէ.
 Այն ատեն, Պոմի, Ֆերիկուլէի գինիներն համով
 կը խըմին առանց գաւաթը բերնին մօտեցընելու.
 Այն ատեն, կ'երգեն, կերուխում կ'ընեն.
 Եւ մանչ ու աղջիկ
 Դափերու ձայնով պար կը բոլորեն:

— Ես իրաւ որ ըաղղաւոր եմ.
 Իմ եղէգէ վանդակներու վրայ ցախապատ
 Խողակներու սա փունջերս հեղ մը նայեցէք.
 Ասանկ փափուկ տերեւեր, հոնձք մ'ասանկ հարուստ
 Ագառակիս մէջ, դրանցնուկներ, չէի տեսած
 Երիտասարդ օրէս ի վեր,
 Այն տարիէն ի վեր ուր մենք կարգըւեցանք:

Մինչ խողակներն կը հաւաքէին,
 Այսպէս կ'ըսէր Ժան-Մարի,
 Ծերուկ Ռամոն վարպետին կինը մեծարոյ,
 Միրէյօի մայրը հըպարտ.
 Ու դրացնուկներն ու խնամիները, խնդալով,
 Ու խողակները հաւքելով,
 Շերամնոցին մէջ էնոր շուրջն էին շարուած:

Քաղ կ'ընէին.
 Միրէյօ ինքն իսկ կիներուն ամէն բոլակ
 Կ'երկընցընէր մորճեր Թըզուկ-կաղնիի
 Ու խնկունիի փունջեր, ուր լերան հոտեր առնելով՝
 Այնքան յօժար՝ իր կըծիկով՝
 Կը բանտարկուի Թրթուրն ազնիւ,
 Որ կը նմանէին ոսկի դափնիի:

—Աստուածածնայ խորանին,
 Կ'ըսէր ժան-Մարի խընամիներուն,
 Երէկ տարի արտորնօք
 Մորճերուս էն աղւորներն՝ Խըրը տասանորդ:
 Այդպէս կ'ընեմ ամէն տարի. վասըն զի էն է վերջապէս
 Որ, երբ հաճի, վեհանձնօրէն կը հրամայէ
 Շերամներուն որ աճին:

—Իսկ ես, ըսաւ Իզէօլթ՝ Օսթի Ագառակէն,
 Կը վախնամ որ սըխալս ինծի սուղի հասի.
 Այն օրն որ այնպէս կը փըչէր արեւելեան մեծ հովը,
 (Այդ ահուկի օրը մոռցած չէք անշուշտ),
 Անըզգուշութեամբ բաց էի թողած
 Պատուհանները սենեակին,
 Ու քիչ առաջ գըտայ քըսան հատ ճերմըկած:

Թաւէնն ալ, էնոնց օգնելու համար,
 Եկեր էր Պօէն.
 Թաւէն ըսաւ Իզէօլթին, «Դուք, ճահիլներ,
 Կը կարծէք թէ ամէն բանի մէջ ծերերէն բանգէտ էք-
 Բայց պէտք է որ տարիքը մեզ քայքայէ,
 Պէտք է հեծել, պէտք է լալ.
 Այն ատեն,բայց շատ ուշ,տեսնել ու հասկընալ կըսորվինք»

Անխելք կիներ,
 Երբ շերամիդ աղէկ կ'աճի,
 Իսկոյն կ'երթաք փողոցներուն մէջ ճրոճըռալ՝
 «Օ՛, շերամներս, չըտեսնըւած աղւոր են.
 Եկէք տեսէք»:
 Նախանձը ետ չի մընար,
 Ձեր ետեէն սենեակնուդ մէջ կ'ելլէ կուզայ մըրմըռալով»

«Օ՛հ, անմիտներ, որ նշգրակով
 Խուզարկելով մահը, գիտնալ կը կարծեն
 Մեղուին ուժը և գաղտնիքը մեղրին:
 Կը կարծես թէ փայլուն նայուածք մը շեշտակի՝
 Օրէն առաջ չի՞ կրնար սաղմը գալարել
 Մոցին մէջ կընոջ
 Եւ ըստինքները չ'ըրցընել խոշորածիծ կովերուն»

«Կը կախարդուին թռչնիկներն
Բուխճակին միայն երեսը տեսնելով.
Օձին նայուածքը երկնքէն
Վար կը քաշէ սագերն, և դուն կ'ուզես որ որդ մը չըքնանայ
Մարդուն աչքին զօրութեան տակ:
Բայց աչքին դէմ տըղամարդուն,
Երբ անկից է որ սէր, բոց, խանդ կը ժայթքի,

«Ո՞րն է այն կոյսն որ բաւական վարպետ ըլլայ
Պաշտպանելու համար ինքզինք»:
Չորս աղջիկներ
Վար ձըգեցին խողակներն:
— Յունիս ըլլանք կամ հոկտեմբեր,
Է՛, պառսւ օձ, խայթոցդ, ըսին,
Միշտ կը բանի...
Մանչերը մի... թող մօտենան, որ տեսնեն:

«Ո՞չ, կը գոչէր աղջիկներու հօտը զրւարթ,
Ձենք ուզեր, չենք ուզեր, այնպէս չէ՞, Միրէյօ:
— Խողակի քաղն ամէն օր չի պատահիր,
Պատասխանեց էն, մառանին մէջ շիշ մը կայ,
Չոր շատ համով պիտի գտնէք:
Եւ Միրէյօ, թեթեաքայլ,
Տուն գընաց շուտ իր կարմըրիլը ծածկելու:

— Է՛հ, քըրուըտիք, աղքատ աղջիկ մըն եմ ես,
Ըսկըսաւ Լօրը խըրոխտ.
Բայց թէ որ միտքս ըլլայի դրած և ոչ մէկուն մըտիկ ընել,
Եթէ մինչև իսկ Փամփարիկուսթի ¹⁾
Թագաւորն ուզէր հետըս կարգըրիլ,
Հաճոյք ու քէֆ պիտի զգայի
Տեսնել որ եօթ տարի ոտքիս տակ հոգի տար իմ ուրուս:

— Ես ատանք չեմ, ըսաւ Քլիմանս.
Թէ որ արքայ մը դիպուածով
Սիրահարուէր ինծի, կընայ պատահիլ,
Եթէ փայլուն է մանաւանդ 'ւ երիտասարդ
Եւ քն գեղեցիկն իր պետութեան մէջ,

¹⁾ «Փամփարիկուստ» երևակայական երկրի անունն մըն է, զոր փրովանսցիկ կատակաբանութեանց մէջ կը յիշեն:

Որ ձըգէի՝ առանց այդքան նազ ընելու՝
Զիս իր պալատը տանէր:

«Բայց կայսրուհի երբ ընէր զիս
Եւ տիրուհի,
Ոսկենըկար ճոխ կրկնոցով,
Ու հրավառ գլուխըս պճնէր
Մարգրտայեռ զմրըխտազարդ
Ակնախըտիդ թագով մը,
Պիտ ելլէի, ես թագուհի, խեղճ հայրենիքըս՝ Պօ՝ Դայի,

«Ու Պօն ինծի մայրաքաղաք պիտ ընէի.
Ժայռին վըրայ, ուր կը սողայ ան հիմայ,
Պիտի նոսի-նոր շինել տայի մեր հին ղղեակն աւերուած,
Ու պիտի հոն աշտարակիկ մ' աւելցնէի
Որ իր ճերմակ կատարով
Մինչև աստղերը հասնէր.
Ու յետոյ, երբ ուզէի քիչ մը հովոտիլ,

«Աշտարակիս ծայրը, մինակ՝
Իշխանիս հետ, պիտ ելլէի,
Առանց թագի և կրկնոցի:
Մինակ անոր հետ, իրաւ որ ախորժելի
Ու շատ անուշ պիտի ըլլար՝
Լանջորմին վրայ կրթնած արմուկ արմուկի՝
Ձըգել որ մեր աչքն հեռունները կորսըւի.

«Տեսնել ամբողջ, կ'ըսէր Բլեմանս,
Փրովանսի զըւարթ թագաւորութիւնս՝
Նարընջնեաց այգիի մ' պէս դէմըս ծաղկած.
Եւ իր կապոյտ ծովը՝ փռուած մեղկօրէն
Իր բըլուրներուն ու դաշտերուն տակ,
Ու դրօշազարդ մեծ նաւակներն՝
Լիառագաստ դէպ իՖի ղղեակը սլացող:

«Եւ կայծակէն հերձոտուած
Վանթուրը որ, պատկառելի,
Լեռներուն վրայ որ իր ներքև կըժկըտին,
Կը բարձրացնէ մինչև աստղերն իրեն գըլուխն ըսպիտակ,
Ինչպէս մեծ ու արևոր պետ մ' հովիւնհրու

Որ իր ցուպին կրթնած իր հօտը կը դիտէ,
Փեկոններուն մէջ ու վայրի շոճիներուն:

«Եւ Ռոնն ուր անքան քաղաքներ
Շարան շարան մէկ ծայրէն միւսը կուգան
Ջուր խրմելու՝ խնդալով ու երգելով,
Ռոնն իր ամերուն մօտ անքան խըրոխտ,
Եւ որ սակայն երբ Ավինեոն կը հասնի,
Կը հաւանի գըլուխ ծըռել՝
Ողջունելու Տօմի տաճարը Տիրամօր:

«Եւ Տիւրանան, այդ անձը հրարշաւ,
Եւ անընտիկ ու որկրաժէտ,
Որ իր անցքին վրայ կը կրծէ արգուզիներն ու քատերն,
Այդ աղջիկն աշխոյժ
Որ իր սափորովը կուգայ հրէն,
Եւ որ իր ջուրը կը հոսէ
Դէմը ելլող կտրիճներուն հետ խաղալով:

Եւ ըսելով ասոնք, Քլեմանս,
Փրովանսի գոյտըր թագուհին,
Աթոռէն ելաւ, ու կողովին մէջ
Գընաց իր լեցուն գոգնոցը պարպել՝
Ազալայիս, թուխ աղջնակ,
Ու Վիոլան, որ երկուորեակն էր էնոր,
(Կը վարէին իրենց ծընողքն էսթուպլոնի կալուածը),

Ազալայիս, թուխ աղջնակ,
Ու Վիոլան որ երկուորեակն էր էնոր,
Լըտտենիներու Ազարակն ըստէպ կուգային մէկտեղ:
Սէրն, այդ դիւուկն ահաւոր,
Որ գորովոտ ու միամիտ հոգիներուն
Չար կատակներ ընել միայն կ'ախորժի,
Նոյն տղամարդուն համար երկուքին ալ սիրտն էր վառեր:

Ազալայիս վեր առաւ գլուխը և ըսաւ. «Ա՛ղջիկներ,
Քանի որ մենք ուրախուլթիւն կ'ընենք հիմայ,
Ենթադրենք թէ հա ալ եղեր եմ թագուհի,
Եւ թէ Մարսէլյն իր նաւերով մեծառագաստ,
Ու Սիոթան որ անոր հետ կը խնդայ,

Եւ Սալոնն ու իր նուշերը,
Պոքերն և իր Մարգն, այս բոլորն ալ իմա են:

«Ազնւականն օրիորդներ ու գիւղացի աղջիկներ
Արլի, Պօի, Պարպանթանի,
Պիտ՝ ըսէի, թռչուններու պէս իմ պալատս թրռէք եկէք.
Կ'ուզեմ ընտրել եօթ ամենէն աղւորներն.
Ու կըշեռքին մէջ էնոնք պէտք է կշռեն
Սէրը խարերայ ու սէրն հրատոյնը...
Եկէք, եօթդ ալ, զըւարթ, ժողով կազմեցէք:

«Սիրտ կոտորող բան չէ տեսնել
Որ երբ երկու հոգի իրար կը սիրեն,
Իրենց միացումը խիստ շատ անգամ անհընար կ'ըլլայ.
Բայց ես ձեզի խօսք կուտամ, ես Աղալայիս թագունհի,
Որ պիտու թեանքս մէջ իմին,
Եթէ երբէք ջուխտ մը սիրող՝ անարդար
Ու զղուելի արգելքներով կաշկանդուին,

«Եօթ աղջրկանց դատարանին թող երթան
Եւ հոն գտնեն պիտի օրէնք մը բարի.
Ով որ ոսկւոյ կամ գոհարի փոխարէն
Յանձնէ պատուոյ իր պատմութեանն, ու ով որ
Անարգանք կամ դրժանք ընէ իր սիրուհւոյն,
Պիտի գտնէ եօթ պայլուհիներուն դատարանին մէջ
Օրէնք մ'անաւոր ու վըրէժ սիրոյ:

«Եւ երբոր նոյն աղջրկան դէմ
Երկու սիրող ելլեն, և կամ՝ ընդհակառակն՝
Երկու աղջիկ երբ նոյն տըղուն սիրահարուին,
Կ'ուզեմ՝ ժողովն որոշէ
Այն որ քն լաւ կը սիրէ և դարպաս կ'ընէ,
Եւ այն որ քն արժանին է սիրուելու:
Վերջապէս, իբրեւ ընկեր այդ աղւոր օրիորդներուն,

Կ'ուզեմ որ զան եօթ բանաստեղծ,
Ու ներգաշնակ բառերով՝
Որոնց մէջ պարն ազնիւ պիտի տարփողեն՝
Կ'ուզեմ որ ծառի կեղևներու վրայ
Կամ վայրենի որթետունկի տերևներու՝

Միրոյ օրէնքներն զըրեն, և ինչպէս մեզրը փեթակէն,
Այնպէս ալ իրենց աազերը հոսին:

«Ատենով, շուքին տակ շոճիներուն,
Այսպէս՝ Ֆանէթ տը Կանթելմ ¹⁾
Կը խօսէր անշուշտ, երբ որ իր ճակատն աստեղաճաճանչ
Ռոմանէնին ու Փոքր Ալպեանց բըլուրներն
Կը լուսավառէր.
Այսպէս անշուշտ կը խօսէր և Տի կոմսուհին ²⁾,
Երբ սարքած ունէր Ատեան մը սիրոյ»:

Բայց ահա սրուակ մը ձեռքը բռնած,
Զատկի օրուան պէս գեղեցիկ՝ Միրէյօն,
Այդ միջոցին, սենեակին մէջ կիներուն,
Եկեր էր նորէն:
— Է՛յ, ալ ատեն է խըմելու,
Ըսաւ, խըմելն աշխատողին զըլարթութիւն կը բերէ.
Գործերնիդ պահ մը ձըգեցէք ու գաւաթնիդ երկնցուցէք:

Ու կիմահիւս սրուակէն
Տաքցընող ցըքին գաւաթներուն մէջ
Ոսկի թելի պէս վազեց:
— Ես այս իքսիրը ձեռքովս և՛ պատրաստեր,
Ըսաւ Միրէյօ, քառասուն օր ամբողջ
Պատուհանին առջև պէտք է որ եփի,
Որպէս զի արեն անոր լեղւութիւնը անուշցընէ:

«Լերան երեք խոտ կայ անոր մէջ դըրած.
Ու խազմուզն որուն մէջը թաթխըւած կը մընան անոնք,
Միրոյ բացող հոտ մը կը պահէ անոնցմէ»:
— Բայց Միրէյօ, ինծի նայէ, ըսաւ յանկարծ էնոնցմէ մին,
Մենէ ամէն մէկն, եթէ օր մ' հասնի
Փարթամ կեանքի ու թագուհի եթէ ըլլայ,
Ըսաւ թէ ի՞նչ պիտի սիրէ ամենէն շատ:

¹⁾ Էսթեֆանէթ (կըճատմամբ՝ Ֆանէթ), Կանթելմներու ազնուատոհմ ընտանիքէն, 1340-ի մօտ, կը նախագահէր Ռոմանէնի Միրոյ Ատեանին:

²⁾ Տի կոմսուհին նշանաւոր «Թրուվերուհի» մըն է (աշուղուհի), ԺԲ դարուն մէջտեղ-անքն ապրած:

«Դուն ալ, Միրէյօ, ըսէ մեզ շուտով,
 Գու գաղափարդ ըսէ դուն ալ,
 —Ի՞նչ կ'ուզէք որ ըսեմ. ծնողքիս քով՝ երջանիկ,
 Ու դո՛ւ մեր Գրօի ագարակին մէջ,
 Ուրիշ բանի աչք չունիմ:
 —Ա՛, ըսաւ մին աղջիկներէն,
 Ի՛րաւ է որ քուկին ուզածդ ոչ ոսկի է ոչ արծաթ:

«Բայց առաւօտ մը, կը յիշեմ, Միրէյօ,
 —Ներէ եթէ գաղտնիքը գուրս կը հանեմ,—
 Երեքշաբթի էր, կրկուաներ ժողոված հստուն կը դառնայի.
 Գրուա-Պլանշի մօտ հասնելուս,
 Կողիս վըրայ կըրհլով խուրճըս փայտի,
 Տերեւներուն մէջ քեզ տեսայ որ կ'իսուէիր
 Բաւական աչքբայց մէկու մ'հետ մէկտեղ:

—Ո՞վ էր, ո՞վ էր, ո՞ւրտեղէն էր, պողացին
 Ամենքը մէկանց:—Ծառերուն մէջէն,
 Շարունակեց Նօրատ, որոշ չէի տեսներ.
 Բայց եթէ աչքըս չէ խաբուած,
 Ինծի այնպէս երեցաւ
 Որ սա կողով հիւսել գիտցող
 Վալապրեկցին էր որ Վինսեն կը կոչուի:

—Վայ անառակ, անառակ,
 Աղջիկներն ըսին քահքահ խնդալով.
 Կ'երևայ թէ սիրուն կողով մը կ'ուզէիր ունենալ,
 Ու կլլեցուցիր կողովագործին
 Թէ կ'ցանկայիր որ ինքն ըլլար քու սիրահարդ.
 Օ՛, ամենէն աղւոր աղջիկը մեր տեղին
 Իբրեւ սիրող այդ անկուտի Վինսենն ընտրէ...

Ու էնոր հետը կ'իյնային: Բայց իսկոյն,
 Եւ ամէն մէկուն երեսին վըրայ
 Շուրջանակի պտըտցնելով նայուածք մը շեղ,
 —Ա՛յ անիծած ապուշներ,
 Գոչեց Թավէն. Ռումբօն ¹⁾

¹⁾ Ռումբօն՝ Փրովանսցւոց աւանդութեանց մէջ՝ տեսակ մը հոգեգէշ (vampire) է:

Ձեզի ամենքդ ալ ուշաթափ ընէ թող:
Եթէ Աստուած իսկ երկնաւոր ճամբէն անցնի,

«Այս յիմարներն ան ալ պիտի տանտիւնն առնին.
Այդ վիհներն վրայ անհարկի կերպով այդպէս
Խնդան աղաթ բան կը կարծէք: Բայց գիտէք
Անոր մէջ ինչ կայ, որքան ալ խեղճ ըլլայ.
Մըտիկ ըրէք պատգամն. Աստուած
Իր խորանին առջև անգամ մը հրաշք գործեց.
Հաստատ գիտեմ. իմին օրովս եղած բան է:

«Հովիւ մը կար.
Իր ամբողջ կեանքը՝ վայրենի՝ անցուցեր էր
Արածելով հօտը դաժան Լիւպրոնին մէջ.
Վերջապէս դէպ ի գերեզման զգալով հակիւն
Իր երկաթէ մարմնոյն, ուզեց՝ ինչ որ պարտքն էր՝
Սէնթ-Էսթէշի ճգնաւորին
Ոոստովանիլ:

«Մինաւորիկ, Վալմասքին ¹⁾ մէջ կորսւած,
Իր առաջին Զատիկէն ի վեր՝
Եկեղեցի կամ մատուռ ոտք չէր կոխած.
Ու մինչև իսկ իր աղօթքները մոռցեր էր.
Իր իրճիթէն
Ելաւ գրնաց—ճգնարանը
Ու մինչև գետին զըլուխը ծրոնց մոնազին առջև:

—Ինչ է գործած մեղքդ, եղբայր,
Ըսաւ ճգնաւորն:
—Ահա ինչ է, պատասխանեց ծերունին.
Մէկ խաղտուտիկ մ' (որ բարեկամ թռչուն մըն է հովիւներուն)
Անգամ մ' իմ հօտիս մէջ կը թըռչնուէր.
Ձեռքըս կոտրէր, գայլախաղով մը խեղճ թռչնիկն ըսպանեցի:

—Եթէ ըրածը դիտմամբ չէ,
Այս մարդն ապուշ ըլլալու է,
Ըսաւ մտքէն ճգնաւորն, ու անմիջապէս

¹⁾ Վալմասքը Լիւպրոն լեռնաշղթային մէկ հովիտն է.
Վալմասք (Վաու. մասքո) կը նշանակէ «կախարդներու հովիտ»:

Պոստովանանքն ընդհատելով,
Վերարկուդ, ըսաւ՝ դիտելով անոր գէմքն ուշագրութեամբ,
Գնահ սա ձողէն կախէ, ինչու որ հիմայ
Սուրբ արձակումը պիտի տամ քեզ, եղբայր:

Այն ձողը զոր՝ զայն փորձելու նպատակով՝
Քահանան ցոյց կուտար անոր,
Արեգակի ճաճանչ մըն էր որ շեղ կ'իյնար
Մատուռին մէջ: Բարի ծերուկ հովիւն իսկոյն
Հանեց վերարկուն
Եւ, հաւատքով լեցուն, օդին մէջ նետեց...
Ու վերարկուն մնաց հոն, ողորկ ճառագայթէն վար կախուած:

«—Աստուծոյ մարդ ես դուն, գոչեց ճգնաւորն,
Եւ սուրբ հովիւին ծունկը նետուեցաւ
Բոլոր սրտովը լալով:
—Ես ինչպէս կրնամ քեզ արձակում տալ:
Ա՛խ, աչուըներէս թող շուրջն անձրևէ,
Երկընցուր ձեռքդ իմին վըրաս, վասընդի մեծ սուրբ մըն
եւս դուն,
Եւ մեղաւոր մըն եմ ես:»

Ու վերջացուց իր պատմութիւնը Թալէն:
Ա՛խ խնդալէ դադրեր էին աղջիկներն:
—Ասիկա ցոյց կուտայ, ըսաւ Լօր այն ատեն,
Եւ հակառակը չեմ ըսեր,
Թէ մարդս հագուստէն պէտք չէ որ դատենք,
Եւ թէ ամէն տեսակ մազով լաւ անասուն կը գտնուի:
Բայց, աղջիկներ, գանք ըսածիս: Ինչպէս հատիկ մը խաղողի,

«Մեր դեռատի տիրուհին
(Աչքովըս տեսայ) կաս-կարմիր եղաւ,
Երբ Վինսենին անուշ անունը քիչ առաջ տրուեցաւ:
Ասոր տակ բան մ' ըլլալու է:
Ըսէ նայինք, որքան տեսեց տերեւաղը:
Կը մոռցուի ժամն երբ մէկ տեղ են երկու հոգի:
Սիրականի մը հետ մարդ միշտ պարապ ատեն կը գտնէ:

—Աշխատեցէք, խոզակներնիդ հաւաքեցէք,
Բաւական չէ, ծաղրածունք,
Պատասխանեց Միրէյօ. դուք սուրբերն անգամ

Դըժոխք պիտի զրկէիք:
 Օհ, ձեր բերանը գոցելու համար, խնայ որ,
 էրկան մը հետ կարընելէն
 Նախընտրէի պիտի երթալ վանք մը քաշուիլ՝
 Երիտասարդ հասակիս մէջ:

— Թրա լա լա լա, Թրա լա լա,
 Երգեցին մէկ բերան բոլոր աղջիկներն:
 Չըսէս, ըլլաս պիտի աղւոր Մակալին,
 Մակալին որ այն աստիճան կը դարձեր
 Սիրոյ անուշ հրճուանքէն,
 Որ նախընտրեց Արլ երթալ վանքը Սէն-Պլէզի
 Ինքզինքը ողջ ողջ Թաղել:

— Է, Նօր, դուն որ այնքան աղւոր
 Կ'երգես ու լսողն՝ երբոր ուզես՝ կը զմայլեցնես,
 Երգէ մեղի սա Մակալին,
 Մակալին որ սիրոյ ձեռքէն կը փախչէր
 Հազար խաղով,
 Մակալին որ բարունակի,
 Ճառագայթի ու թռչունի կը փոխուէր,
 Բայց որ Էն վերջն ինքն ալ սիրով վառեցաւ:

Ո՛վ Մակալի, ո՛վ պաշտելիս...

Ըսկըսաւ Նօր. և աշխատող
 Աղջիկներուն զըւարթութիւնն աճեցաւ.
 Եւ ինչպէս, երբ կը բզզայ
 Ճըպուռի մ'երգն ամառնային,
 Բոլոր միւսները խմբովին կը կրկնեն,
 Այնպէս բոլորը մէկ յանկերգը կ'երգէին:

Մ Ա Կ Ա Լ Ի

Ո՛վ Մակալի, ո՛վ պաշտելիս,
 Գլուխդ հանէ դուրս պատուհանէդ,
 Մըտիկ ըրէ սա այգեբոցը՝
 Զութակներով և դափերով:

Վերը լեցուն է աստղերով.
 Ծովն ինկած է.
 Բայց դժգունին պիտի աստղերն
 Երբ քեզ տեսնեն:

—Այնքան քիչ հոգս է այգերգըդ
Որքան մրմունջը ծառերուն,
Բայց ես երթամ խարտեաշ ծովուն
Մէջ օձաձուկ պիտի ըլլամ:

—Ո՛վ Մակալի, եթէ դուն ձուկն
Ըլլաս ջուրին,
Ես ալ կ'երթամ ձկնորս կ'ըլլամ,
Քեզ կը բռնեմ:

—Օ՛, եթէ դուն ձկնորս ըլլաս
Եւ ուրկաններըդ գաս նետես,
Ես թևաւոր թռչուն կ'ըլլամ
Ու դաշտերուն վրայ կը թռչիմ,

—Ո՛վ Մակալի, եթէ օդին
Թռչունն ըլլաս,
Ես ալ կ'երթամ որսորդ կ'ըլլամ
Ու քեզ կ'որսամ:

—Եթէ դուն գաս վարմըդ լարես
Կաքաւներուն, կտցիկներուն,
Ես ծաղկած խոտ կ'ըլլամ ու լայն
Մարգերուն մէջ կը պահուըտիմ:

—Ո՛վ Մակալի, մարգրիտ-ծաղիկ
Եթէ ըլլաս,
Ես ալ վըճիտ ջուրը կ'ըլլամ,
Քեզ կ'ոռոգեմ:

—Եթէ դուն ջուրն ըլլաս վըճիտ,
Ես կ'երթամ մեծ ամպը կ'ըլլամ,
Ու այսպէս շուտ, շուտ կը մեկնիմ
Հեռուն, մինչև Ամերիկա:

—Ո՛վ Մակալի, եթէ հեռուն
Մեկնիր ուղես,
Ես ծովու հով կ'ըլլամ ու քեզ
Կ'առնեմ կ'տանեմ:

—Եթէ դուն հոֆը ըլլաս ծովու,
 Ես ուրիշ կողմ մը կը փախչիմ,
 Արևուն վառ հուրքը կ'ըլլամ
 Որ սառոյցներն կը հալեցնէ:

—Ո՛վ Մակալի, արևու շողք
 Եթէ ըլլաս,
 Ես ալ կանանչ մողէս կ'ըլլամ,
 Քեզ կը խլմեմ:

—Եթէ ըլլաս սաղամանդրը
 Որ թաւուտին մէջ կը թաքչի,
 Կ'ըլլամ լուսինը լըրացած՝
 Կախարդներուն ճամբայ ցուցնող:

—Ո՛վ Մակալի, եթէ պայծառ
 Լուսին ըլլաս,
 Ես ալ աղւոր մըշուշ կ'ըլլամ,
 Քեզ կը պատեմ:

—Բայց զիս մըշուշն եթէ պատէ,
 Նորէն քու ձեռքըդ չեմ մընար:
 Կ'ըլլամ աղւոր վարդ կուսական,
 Ու մացառին մէջ կը բացուիմ:

—Ո՛վ Մակալի, եթէ դուն վարդ
 Ըլլաս աղւոր,
 Ես թիթեռնիկ կ'երթամ կ'ըլլամ,
 Քեզ կը պագնեմ:

—Որքան վաղես, զիս հալածես,
 Երբէք ինծի չես հասնիր դուն:
 Մեծ կաղնիի մը կեղեւով
 Կը հագուիմ մութ անտառին մէջ:

—Ո՛վ Մակալի, եթէ դուն մեծ
 Կաղնի ըլլաս,
 Ես բաղեղի փունջ մը կ'ըլլամ,
 Քեզ կը գրկեմ:

—Եթէ դուն զիս ուզես գրկել,
 Լոկ ծեր կաղնին գիրկըդ կը ֆնայ.
 Ես մարապետ կ'ըլլամ ճերմակ՝
 Սէն-Պիէզի մեծ վանատան մէջ:

—Ո՛վ Մակալի, դուն մարապետ
 Եթէ ըլլաս,
 Ես ալ կ'ըլլամ խոստովանհայր,
 Քեզ կ'իմանամ:

Այստեղ կիները սարսուցին,
 Շէկ խողակները ձեռքերնուն թափեցան,
 Ու կ'պոռային. «Նօր, ըսէ շուտ, ըսէ մեզի
 Թէ մարապետ ըլլալէն ետքն ի՞նչ ըրաւ
 Խեղճ Մակալին, որ արդէն
 Կաղնի եղած էր և ծաղիկ,
 Լուսին, արև և ամպ ու խոտ, Թռչուն ու ձուկ:

—Հիմայ երգին, յարեց Նօր,
 Մընացած մասն երգեմ պիտի.
 Այնտեղն էինք եկած, եթէ լաւ կը յիշեմ,
 Ուր էն կ'ըսէ թէ պիտի վանք երթայ փակուի,
 Ու հրատուր որսորդն էնոր կ'պատասխանէ
 Թէ ինքն ալ հոն պիտի երթայ մտնէ իբրև խոստովանհայր.
 Բայց տեսէք դեռ ի՞նչ նոր արգելք էն կը հանէ:

—Եթէ վանքին մէջ ստը կոխես,
 Մարապետները կը գտնես
 Որ չորս բոլորըս կը յածին,
 Զիս պատանքի մէջ կը տեսնես:

—Ո՛վ Մակալի, եթէ դուն խեղճ
 Մեռելն ըլլաս,
 Ես այն ատեն հոգը կ'ըլլամ,
 Քեզ կուենենամ:

—Հիմայ սկըսայ ես հաւատալ
 Որ կատակով չես խօսիր դուն.
 Աղւոր կտրին, քեզ յիշատակ՝
 Ա՛ռ սա մատնիս ապակիէ:

—Ո՛վ Մակալի, կեանք կուտաս ինձ...

Բայց նայէ, քեզ

Երբոր տեսան, ասողերն ինչպէս

Տփգունեցան:

Նօր լըռեց. ո՛չ մէկը ձայն ձուն կը հանէր.

Ա՛յնպէս աղւոր կ'երգեր Նօր,

Որ գլխու հակամար միւսները իրեն

Կընկերանային.

Ինչպէս փունջեր կիպիոխի

Որ կախ ու հըլու՝ մէկտեղ կը տարուին

Վազող ջուրին մէջ աղբիւրին:

—Ա՛խ, ինչ աղւոր օդ կ'ընէ դուրսն, աւելցուց Նօր՝

Աւարտելով. բայց արտունձներն

Արդէն իրենց գերանդիին

Կը լըւան խէփը ձկնոցին ջուրին մէջ.

Դանի մը խնձոր փրցուր, Միրէյօ,

Ամառնային խնձորներէն, ու կտոր մը Թարմ պանիրի հետ՝

Լտտենիններուն տակ երթանք ուտենք:

ԵՐԳ ՉՈՐՐՈՐԴ

Թ Ե Կ Ն Ա Մ Ո Ւ Ն Ե Ր Ը

Մանուշակներու եղանակը.—Մարթիկի ձկնորսները.—Երեք թեկ-
նածունքի Միրէյօն ուզելու կուգան, Ալարի հովիւը, Վերան ձիա-
պահը, Ուրիաս ցլավարը.—Ալարի և իր հարուստ հօտերն ոչխա-
րի.—Պուզումը.—Նկարագրութիւն ձմեռնային արօտ մը փոխա-
դրուող մեծ հօտի մը որ Ալպեաններէն կ'իջնէ.—Տեսակցութիւն
Ալարիի և Միրէյօի.—Սէն-Բեմիի դամբարանը.—Հովիւին ընծան,
քանդակուած փայտէ բաժակը.—Ալարի ճամբու կը դրուի.—Վե-
րան ձիապահը.—Բամարկի ճերմակ զամբիկները.—Վերան Մի-
րէյօն կ'ուզէ Ռամոն վարպետէն.—Ծերունւոյն ուրախութիւնը և
բարեացակամ պատասխանը, Միրէյօի մերժումը.—Ուրիաս, ցլա-
վարը.—Վայրի սև ցուլերը.—«Ֆերրատ»-ը.—Ուրիաս և Միրէյօ
աղբիւրին մօտ.—Ցլավարը ճամբու կը դրուի:

Թող գայ ժամանակն ուր մանուշակներն

Մարգերուն մէջ Թարմ

Փունջ փունջ կը փթթին, և ամոլները

Չեն պակսիր զանոնք երթալ շուք տեղուանք քաղելու համար.

Թող գայ ժամանակն ուր կը խաղաղէ

Ծոփը իր ծոցը խրոխտ
Եւ իր բոլոր ծիծերով յամբը կը շընչէ,

Ձեն պակսիր «փրամա»-ներն ու «սխալանտա»-ներն ¹⁾
Որ Մարթիկէն՝ գեղախումբ՝
Կը մեկնին ու կերթան իրենց մեծ ուռկանով ձուկ բռնել,
Կ'երթան թւերով իրենց թիւրուն
Անծուխ ծովուն մէջ տարտղնիլ:
Թող զայ ժամանակն ուր կիներուն մէջ
Աղջիկներու կ'երևայ տարմն ու կը ծաղկի,

Երբ հովուհիներ կամ կոմսուհիներ
Գեղեցկութեան անուն կ'շահին,
Թեկնածունքը չեն պակսիր Բրօի մէջ ու դղեակներուն.
Միայն Լատենեաց Ագարակին մէջ
Երեք հատ եկան, մին՝ զամբըկապահ,
Միւսը հովիւ երինջներու,
Երրորդն հօտաղ ոչխարներու, աղւոր տըղաք՝ երեքն ալ:

Նախ Ալարի հօտաղն եկաւ:
Կ'ըսեն թէ հազար բրդոտ անասուն ունէր պահելու
Ձմեռն ի բուն Անթրըսէնի լըճին եզերքը կապուած՝
Լաւ աղալից «կրամէն»-ներուն ²⁾.
Կ'ըսեն թէ այն միջոցին ուր ցորենը
Իր հանգոյցները կը կազմէ,
Ձով բարձրութեանց վըրայ Ալպիանց
Խնքն իսկ զանոնք կը տանէր երբ արդէն Մայիսը կը զգացուի:

Կ'ըսեն նաև, ու կը հաւտամ,
Թէ սուրբ Մարկոսն երբ մօտենար, ինը խուզող,
Եւ հուժկու մարդիկ. երեք օր իր բոլորը կը խուզէին.
Ու դեռ չեմ յիշեր՝ այն որ կը քաշէ
Ծանր ու ճերմակ բոլորչի գեղմէրն,
Եւ այն հովուիկն որ անդադար խուզողներուն
Կը բերէր գինւոյ ամանը զոր շուտ մը կը պարպէին:

Բայց յետոյ, երբ ամառուան տաքը կ'անցնի
Ու մեծ սարերուն վըրայ ձիւնն արդէն

1) Տեսակ մը նաւակներ.—2) Միզատեսակ բոյս մը:

Կը պըտուտքի վայրերուն մէջ լեռնական,
Տեսնելու էր իջնելն հարուստ այդ հօտին՝
Տոֆինեան բարձր հովիտներէն՝
Ճարակելու համար Գրօի անսահման
Դաշտին մէջ խոտը ձըմբան:

Տեսնելու էր երկարաձիգ տարածուիլն այդ խուփանին՝
Ճամբուն մէջ քարուտ:
Գունդին ճակատը գառնուկներն հապըշտապ
Կ'ոտոտստեն զուարթ խումբերով,
Գառնարածէն առաջնորդուած:
Զանգակակիր էշերն, արու և մատակ,
Եւ մարուկներն կուգային խանն ի խուռն անոնց ետեւէն:

Թամբին վրայ հեծած,
Իշապանն անոնց կը հսկէ: Անոնք են որ կեմահիւս
Սակառներն մէջ համետնոն վրայ կը կըրեն
Ուտելիքներն ու խմելիքն ու ձորձերն
Եւ մորթազերծ արջաւին
Մորթը տակաւին արիւնաշաղախ,
Ու զառնուկն յոգնած:

Յետոյ կուգային՝ մէկ զըծի վըրայ,
Գնդապետներ փաղանդին,
Իրենց վեր դարձած եղջիւրներովը,
Զանգակներնին ճօճելով, ծոռո նայուածքով,
Հինգ խրոխտ նոխազներ՝ սպառնաղին գլխով.
Ի իրենց ետեւէն մայրերը կուգան և խենթ ալոջներն
Ու փոքր ուլերը ճերմակ:

Այծարածը կը հրամայէ
Այդ շատակեր ու թափառկոտ հօրանին:
Ահա արունները մաքիներուն, խոյերն առաջնորդ,
Որոնց դունչերը կը ցցուին օդին մէջ,
Ճամբան ի վար կ'երևան.
Հը ճանչցըւին անոնք իրենց կոտորներովը խոշոր՝
Ականջին շուրջ երեք անգամ գալարուած:

Եւ կողերնին ու զոնականին փնջիկներով զարդարուած են,
Պատուացոյց նըշան՝

Թէ իրենք են մեծաւորները հօտին,
 Խուժին գլխաւը կը քալէ
 Պենն հօտաղներուն, իր վերարկուով
 Ուսերը ծածկած:
 Բայց ետեւէն կուգայ ստուար մասը բանակին:

Ու փոշիի ամպի մը մէջ,
 Յառաջագնաց և ըշտապոտ,
 Մայր-մաքինները կը վազեն,
 Պատասխանելով իրենց ձագերուն մայիւնին՝ երկայն
 Մայիւններով. և ծոծրակնին շքուած կարմիր ծոպերով՝
 Արեւափայլ փոշիի պէս
 Կանցնին յամրաքայլ բրդոտ ոչխարներն ու հերուենեակներն:

Ու, մերթ ընդ մերթ, հովիւներուն օգնականներն որ
 շուններուն

«Յառակ» կը պոռան.
 Եւ ձիւթանիշ կողերով մեծ խաժամուժը,
 Չափահասներն, երկածիններն,
 Կրկնատամներն, գառնազուրկներն,
 Եւ արգասաւոր երկուորաբներն,
 Որ դժուարաւ կը քաշեն ծանր փորներին:

Ծնցոտաւոր ջոկատ, ամուլ մաքիններն,
 Ու ծեր խոյերն որ յաղթըւած են սիրոյ
 Պայքարներուն մէջ,
 Ակռապլիկներուն ու կաղերուն հետ,
 Յետսապահ գոնդը կը կազմեն,
 Խոյեր ու ժասպառ, տըխտը բեկորներ,
 Որ եղջիւրնին ու պատիւնին միանգամայն են կորուսեր:

Եւ այս բոլորն, այժ ու ոչխար,
 Ինչքան որ կար ճամբուն մէջ,
 Աւարիինն էր, բոլորն ալ, ծեր ու մատղաշ, աղւոր ու տգեղ...
 Եւ իր առջեւէն երբոր կ'անցնէին,
 Երբ կ'անցնէին հարիւրներով,
 Նայելով քէֆը կուգար...
 Մականի պէս կը կըրէր բիր մը շքեղ:

Ու պարտէզի մեծ շուներով իր ճերմակ
 Որ կուգային արօտներուն մէջ իր հետ,

Ծունկերն մորթէ հեակերուն մէջ կոճկըւած,
Ու դէմքը պայծառ, ճակատն իմաստուն,
Կարծես Դաւիթ Թագաւորն էր դեղեցիկ
Երբ, պատանի, իրիկուան դէմ, պապենական աղբիւրը
Կը տանէր իր հօտերը ջուր խմցնելու:

— «Ահա Միւրէյօն որ կ'երթայ կուգայ
Լտտենիներու Ագ'րակին աւջկ,
Ըսաւ հովիւն... Աստուած իմ, ճիշտ են ըսեր ինձ.
Ո՛չ դաշտերու մէջ, ո՛չ լեռան վերայ,
Ո՛չ պատկերի մէջ, ո՛չ իրաւցընէ,
Դեռ մէկը չեմ տեսած էսոր մէջքին հասնող՝
Գեղեցկութեամբ, ձեւերով ու շքնորհով:»

Միմիայն զէնի տեսնելու համար,
Իր հօտերէն հեռացեր էր Ալարի:
Սակայն երբ էնոր դիմացը եկաւ,
— Կրնաս, ըսաւ դողդըղացող ձայնով մը,
Ճամբայ մը ցոյց տալ ինծի՝
Անցնելու համար սա բլուրներէն.
Ապա թէ ոչ, աղջիկ, վախճամ պիտի չկրնամ ելքը գտնել:

— «Շիտակ ճամբան բռնելու է,
Տես, պատասխանեց դաշտերու աղջիկն.
Յետոյ կը մտնես Փերօ-Մալօի անապատին մէջ,
Ու կը քալես մանուածապատ հովիտէն,
Մինչև աչքիդ կամարակապ մ' երևայ
Ու գերեզման մը որուն վրայ կը կանգնին,
Բարձր, օդին մէջ, երկու քարէ զօրապետ ¹⁾:

«Հին» ըսուածներն են ատոնք:»

— «Ե՛րբորհակալ եմ, ըսաւ տըղամարդն. իմ նիշըս կըրող

¹⁾ Կամարակապ (portique) մը, ու գերեզման մը որուն վրայ
կը կանգնին երկու վիմաքանդակ զօրապետ:— Սէն-Ռէմիէն կէս
ժամ հեռու, Փոքր-Ալպեանց ստորոտը՝ քովէ քով կը ցցուին եր-
կու հռոմէական գեղեցիկ յիշատակարաններ: Մին յաղթական կա-
մար մըն է, միւսը հոյակապ շիրիմ մը եռալարկ, ճոխ հանրա-
քանդակներով զարդարուած, իր վերև ունենալով շնորհալի զան-
գակատուն մը, տասը կորնթական սիւներու վրայ յեցած, որոնց
մէջէն երկու արձաններ կերևան կանգուն: Վերջին մնացորդներն
են Գլանոմին, մարսիլիական գաղթականութեան դոր բարբարոս-
ները բնաջինջ ըրին:

Հաղար հատ ոչխար՝ վաղը՝ Քրօի մէջ
 Լիռը պիտ ելլեն.
 Ու ես առջեւէն կերթամ այդ վաշտին՝
 Որ դաշտերուն մէջ ցոյց տամ
 Արօտավայրն և օթեանն ու ճամբան:

«Եւ բոլորն ալ աղնիւ ցեղէ են. և իմին հովուէիս՝
 Ինչ ատեն ալ որ կարգըւիմ՝
 Պիտի լըսէ օրն ի բուն երգը սոխակին.
 Եւ եթէ բաղդն ունենայի որ դուն, աղւոր Միրէյօ,
 Իմ կինս ըլլալ հաւանէիր,
 Պիտի նըւէր ընէի քեզ ոչ թէ զարդեր ոսկեղէն,
 Այլ տօսախէ նոփ-նոր անօթ մ՝ որ քեզ համար եմ շիներ»:

Ու յանկարծ խօսքը կտրելով,
 Իր ներքնակէն՝ մասուռնքի պէս դուրս կը հանէ բաժակ մը
 Թարմ տօսախով յօրինուած,
 Որովհետեւ իր պարապոյ ժամերուն՝
 Քարի մը վըրայ նըստած՝ կը սիրէր այդպէս բաներով
 Զըւարճանալ, ու դանակով մը միայն
 Զքնաղ գործեր կը շինէր

Ու քըմայքոտ ձեռքով մը
 Կը քանդակէր շաշուկներ
 Գիշերանց իր հօտն առաջնորդելու համար՝ դաշտերէն.
 Եւ մանեակին վըրայ անոնց զանգակներուն
 Ի անոնց իրեր լեզուակ դըրուած ոսկորին՝ վրայ ըսպիտակ՝
 Կը փորէր ու նրբաքանդակ կը գըծագրէր
 Ծաղիկ, թռչուն, ինչ որ կ'ուզէր:

Բայց այդ անօթը զոր բերաւ,
 Ապահով եմ որ չըպիտի հաւտայիք
 Թէ հովիւին դանակը հոն դըպած ըլլար.
 Ծաղկափըթիթ կիստ մ՝ անոր շուրջ
 Կը ծաւալէր,
 Եւ վարդերուն մէջ իր մեղկ՝
 Երկու այծեամ կ'արածուէին՝ ձեռքներով անկողերն անոր:

Քիչ մը վարօք, կը տեսնուէր երեք անջիկ,
 Որ անշուշտ երեք հրաշալիք էին...

Մօտը, խաշնարած մը կը քընտնար ծառի մը ներքև.
 Եւ աղջիկներն անառակ
 Կամացուկ մ' անոր կը մօտենային
 Ու բերնին վրայ կը դնէին ողկուղիկ մը խաղողի
 Զոր կողովան մէջ ունէին:

Եւ պատանին որ կը քնանար,
 Կ'արթննար՝ ժպտուն.
 Ի աղջիկներէն մին յուզուած կերևար...
 Արմատին գոյնն եթէ չըլլար,
 Պիտի կարծէիք թէ այդ գործին մէջ
 Դէմքերն ողջ էին.
 Նորի հոտ ունէր. դեռ ինքն իսկ անով ոչինչ էր խմած:

— «Ի՞նչ, ըսաւ Միրէյօ,
 Քու հարըստութիւնդ աչք կը շլացնէ».
 Եւ կը դնէր զայն: Ու յետոյ մէկանց՝
 — «Իմին սիրականս աւելին ունի,
 Իր սէրը, հովիւ: Ու երբ աչքիս մէջ խորունկ կը նայի,
 Աչուըններս վար առնել կը ստիպուիմ
 Կամ կը զգամ մէջս երջանկութեան մը վազկն որ զիս կը
 Թուցնէ»:

Եւ ոգիի մը պէս աղջիկն անհետացաւ...
 Ալարի հովիւն անօթը դըրաւ
 Իր ներքնակին տակ, ու մութուն՝ յամրաքայլ՝
 Ելաւ մեկնեցաւ ամարանոցէն,
 Միտքը վրդոված՝
 Խորհելով որ այդքան աղւոր աղջիկ մ' իրմէ ուրիշին
 Այդ աստիճան սէր էր տըւեր:

Լատենիներու նոյն Ագ'րակին մէջ՝
 Եկաւ նաև զամբըկապան մը, Վերան:
 Այս Վերանը այնտեղ եկաւ Սամպուէն ¹⁾:
 Սամպուի մեծ մարգերուն մէջ՝
 Ուր ռքապրիտէլ-ը կը ծաղկի,
 Հարիւր ճերմակ զամբիկ ունէր՝
 Հրամարգերու բարձր եղէգները ծայրատող:

1) Սամպու, Արլի մէկ աւանը, Քամարկ կղզիին մէջ:

Հարիւր զամբիկ ըսպիտակ...

Ճահճարոյսի՛ պէս՝ բաշերնին վէտվէտուն,
Յորդախիտ ու երբէք մկրատ չըտեսած.
Իրենց կըրակոտ սըլացքներուն մէջ՝
Երբ ապերասան՝ յետոյ՝ կ'մեկնէին,
Պարիկի մը դօտին պէս՝
Ան վըզերնուն վրայ կ'ծածանէր երկնքին մէջ:

Մարդկային անգղ, ամօթ քեզի.

Տեսնուած չէ որ զամբիկները Քամարկի՛ 1)
Հըպատակուն իրենց կողերը պատուող
Սուր խըթանին
Եւ կամ զիրենք շոյող ձեռքին:
Նհնգութիւնով ծամակապուած՝ աքսորուելնին տեսեր եմ
Հեռու աղալից իրենց մարգերէն:

Եւ օր մը, խեղ ոստմամբ մ'արագ
Իրենց վըրայ հեծնողը վար կը նետեն,
Մէկ արշաւով կը կտրեն քսան փարսախ ջրամարգ,
Քըթերնին հովուն,
Ու տասը տարուան գերութենէ հոք՝
Դարձած իրենց ծըննդավայրը՝ Վաքարէս 2),
Ծովուն աղի և ազատ շունչը կը ծըծեն:

Վասն զի այդ վայրի ցեղին

Տարրը ծոցն է.
Պոսիդոնի կառքէն անշուշտ խոյս տըւած,
Դեռ փրփուրով ներկուած է ան.
Եւ երբ կը փըչէ ծոցն ու կը մուծնայ,
Երբ կը կոտորին պարանները նաւերուն,
Յովատակները Քամարկի կը վըրընջեն հաճոյքէ,

1) Քամարկը մեծածաւալ տելթա մըն է Ռոնին երկճղումէն կազմուած: Այդ կղզին Արլէն մինչև ծովը կը տարածուի: Իր հորքիզոններուն անհունութիւնը, իր միահարթ դաշտերուն վեհաշուք լուծիւնը, իր տարօրինակ բուսականութիւնը, իր «միրափ»-ը, իր ձկնոցները, իր մօղուկի տարմբը, իր վայրի ձիերու և եղներու մեծ հօտերը զարմանք կը պատճառեն ուղեւորին և Հարաւային Ամերիկայի «փամփաս»-ները կը յիշեցնեն:

2) Վաքարէս, Քամարկ կղզիին մէջ, ընդարձակ ամբողջութիւն մըն է ջրամարգերու, աղի ձկնոցներու և լճակներու:

Ու մտրակի թելերու պէս կը շաշեցնեն
 Ձըգձըգուող պողն իրենց երկայն,
 Եւ կը քերեն հողն ու իրենց մըսին մէջ
 Երեքժամուոյն կը դգան մտնելն անեղասաստ աստուածին
 Որ իրարանցման մը մէջ սոսկալի
 Փոթորիկն ու ջրհեղեղը կը շարժէ
 Եւ հիմն ի վեր տակնուվըրայ կ'ընէ վիհերը ծովուն:

Այդ վերանը կ'պահէր դանոնը արօտին մէջ,
 Օր մը որ Քրօի շրջանը կ'ընէր,
 Մինչև մօտը Միրէյօի եկաւ՝ կ'ըսեն.
 Ջի Քամարկի մէջ և մինչև հոն հեռուն,
 Մինչև այն լայն բերանն ուր Ռոնը կը թափի,
 Կըսէին թէ էն աղւոր էր
 Եւ երկար ատեն դեռ պիտի ըսեն:

Եկաւ խըրոխտ, իր Արլաձև
 Երկայն դեղին թիկնոցակով
 Վերարկուի պէս ուսն ի վար նետուած,
 Գօտիովը խաչուտակ
 Ինչպէս կոնակը մողէսին,
 Ու գլխարկովը մոմազօծ կըտաւէ
 Ուր կը ցոլանար շողքն արեգակին:

Եւ երբ վարպետին դիմացը ելաւ,
 —«Բարի լոյս ձեզ, տուներնիդ շէն մընայ միշտ,
 Քամարկեան Ռոնին եզրաբնակներէն մին եմ ես, ըսաւ.
 Թոռն եմ ֆիէր ձիապահին.
 Գիտնալու էք դուք արդէն,
 Վասըն զի պապս քըսան տարի ամենաքիչն՝ իր ձիերով
 Կոխած է հողը ձերին:

«Մեզ պաշարող ճահիճին մէջ
 Մեծարոյ պապս ունէր երեք երկոտասնեակ երիվար...
 Մտքերնի՞դ է. բայց ճի, եթէ տեսնէիք
 Թէ այդ խըմորն ինչ ճոխ կերպով է այժմ աճած...
 Մանգաղները պէտք է որ շատ խոտ կըտրեն.
 Այժմ ունինք եօթ երկոտասնեակ ու երեք զոյգ»
 —«Երանի՛ թէ, պատասխանեց ծերունին,

«Դեռ շատ ատեն անոնց աճիլը տեսնես
 Եւ զանոնք ձեռքովդ արօտը տանիս.

Ճանչցած եմ քու պապդ, ու երկարատև
 Եղաւ անոր հետ բարեկամութիւն:
 Բայց վերջ ի վերջոյ երբ տարիքը մեզ կը սառեցընէ,
 Մեր կանթեղին լոյսին տակ
 Հանգիստ կը մընանք, բարեկամներուն մնաս բարով կըսենք:

—«Բայց չըլլամընցաւ, ըսաւ պատանին,
 Ու դեռ ձենէ ուզելիքըս չէք գիտեր.
 Շատ անգամներ, Սամպուի մէջ, երբ որ Գրօէն մարդիկ կուգան
 Սայլերով յարդ տանելու,
 Մինչդեռ կ'օգնենք իրենց բռնին
 Զըւանները սեղմելու,
 Կը պատահի որ կը խօսինք աղջիկներուն վրայ Գրօի:

«Ու ձեր Միրէյօն ինձ նըկարագրած են իմ ճաշակիս
 Այնքան յարմար, որ եթէ դուք ալ հաւանիք,
 Վերանը ձեր փեսան կ'ըլլայ...»
 —«Վերան.., թէր էր՝ ըսածդ ըլլար,
 Գոչեց Ռամոն, որովհետև բարեկամիս՝
 Պապուդ փիէր ձիապահին
 Ծաղկած շառաւիղն ինձ պատիւ միայն կարող է բերել»:

Եւ ինչպէս մարդ մ'որ Աստուծոյ փառք կուտայ,
 Երկու ձեռքը երկինքն ի վեր բարձրացուց
 Ու գոչեց.
 —«Երանի՜ թէ մեր աղջիկն ալ քեզ հաւնի.
 (Մեր մէկ հատիկ զաւակն է, լոյսն է աչքերնուս).
 Իբր օժիտի երախայրիք՝
 Վըրադ իջնայ անմահութիւնն ու օրհնութիւնը սուրբերուն»:

Եւ կը կանչէ անմիջապէս իր աղջիկն
 Ու կը յայտնէ խնդիրն էնոր:
 Յանկարծ դժգունած, նայուածքը շմոր,
 Վախէն դողդոջուն,
 —«Բայց քու սուրբ խելքդ, ըսաւ, հայր,
 Ո՞ւր է գացեր,
 Որ կուգես այսքան դեռատի հեռացընել զիս քենէ:

«Դուն ինձ ըսած էիր թէ պէտք է կարգուիլն
 Ըշտապով կըլլայ,

Պէտք է ճանչնալ մարդն ու անկից ճանչըցըւիլ...

Եւ ճանչնալը դեռ խնչ է...»:

Ու իր դէմքին մէջ գնդացր մըտածում մը յանկարծ
Պայծառ երկացաւ:

Այսպէս երբ առտուն՝ անձրև է եկած,

Ծաղիկները կը տեսնուին ընկղմած

Պղտոր ջուրին տակ:

Միրէյօի մայրն իրաւունք տըւաւ էնոր ըսածին,

Եւ ձիապահը, ծպտելով,

— «Ռամոն վարպետ, ըսաւ, ես ետ կը կենամ.

Որովհետեւ ձիապահ մը Քամարկցի,

Գիտցած եղէք, լաւ կը ճանչնայ խայթըւածքը մօղուկին:

Նոյն ամառուն մէջ՝ Սովածի ¹⁾ արօտներէն՝

Ուրիասը եղնավար

Ագարակն եկաւ, Միրէյօն տեսնել:

Սե ու չար են, համբաւաւոր,

Սովածի եղներն...

Հըրատոյոր, արևուն տակ ու եղեամին,

Հեղեղահոս անձրևներուն բաղխումին տակ:

Հոն, մինակ իր կովերուն հետ,

Ամբողջ տարին կ'արծէր զանոնք Ուրիաս,

Ծընած՝ հօտին մէջ, եղներն հետ մեծցած,

Կազմըւածքը ունէր եզի,

Սևութիւնն ու անջը վայրի,

Ժանտ կերպարանքն ու կարծր հոգին:

Ձեռքը ջալոտ մ' ու հագուստը գետին նետած,

Ո՛րքան անգամ, դաժան քեցող,

Հորթերը իրենց մօրն ըստինքներէն

Քաշեր զատեր էր

Ու զայրացած մօրը վըրայ

Խուրձ մը բիր կտարեր,

¹⁾ Սոված, ընդարձակ ամայի երկրամաս մը, որ փոքր Քամարկ ալ կը կոչուի. Արևելքէն իր սահմանը կը գծէ փոքր Ռոնը, որ զայն կը բաժնէ մեծ Քամարկէն, հարաւէն՝ Միջերկրականը, Արևմուտքէն և Հիւսիսէն՝ մեռած Ռոնը և էկ-Մորթի ջրանցքը: Վայրենի սև ցուկերուն գլխաւոր բնակավայրն է:

Մինչև որ ան՝ հարուածներու փոթորիկէն՝
Փախչէր ոռնալով, մերթ ետ նայելով՝ շոճերուն մէջէն:

Ո՛րքան երինջներ ու զըւարակներ
«Ֆերրատ»-ներուն ¹⁾ մէջ Քամարկեան,
Եղջիւրներէն բռներ գետին էր նետեր.
Եւ ատկից էր որ յօնքերուն մէջտեղը ճեղք մ'էր մընացեր՝
Ինչպէս կայծակն որ ամպերը կը պատռէ.
Եւ անջրդէի մատիտեղներն ու օշնաններն
Ներկուեր էին՝ ժամանակաւ՝ իր յորդահոս արիւնէն:

Աղւոր օր մ'էր մեծ «Ֆերրատ»-ի:
Հաւաքելու համար եղներն,
Էկ-Մորթը և Աւարունը, Ֆարամանն ու Լի Սանթօն
Ղրկեր էին դէպի հողերը խոպան
Հարիւր հատն իրենց ամենէն ամուր ձիաւորներէն:
Բայց որոշուած տեղն
Ուր ժողովուրդ մը խելացնոր կը լեցընէ կրկէսը լայն,

Ընդոստ արթնցած՝ աղաղաշտին մէջ,
Ու հալածուած սո՛ւր երեքժանիէն
Որով զիրենք արշաւնուն մէջ կը խըթէ
Շզողն աշխոյժ, եկեր էին երինջները և ցուլերն՝
Վազըով մը խենթ, մըռնչիւնով մը հովու,
Տերեփուկներն ու տիփասները ճզմելով,
Եկեր էին՝ երեք հարիւր՝ նըշանակուած տեղն հաւաքուիլ:

Եղջերաւոր ամբոխը
Հանգ կառնէ, համը ու շըւարած,
Բայց խըթանի հարուածներով,
Երեք հեղ ալ զայն կը ստիպեն ծայրէ ծայր
Կտրել շրօանակն ամփիթատրոնին,
Ինչպէս շունը կը զաքիսին ետէէն,
Ինչպէս Լիւարոնի արծիւն ետէէն հողմավարներուն:

Ձըհաւտալոր բան: Կ'իջնէ Ուրիաս իր սամբիկէն վար,
Սովորութեան հակառակ:

¹⁾ «Ֆերրատ»-ը հովուական մեծ արարողութիւն մըն է, զոր
կը տօնեն Արլի մէջ, և որու միջոցին որոշ տեղ մը կը հաւաքեն
բոլոր դեռատի եղները և անոնց վրայ հրաշէկ երկաթով իրենց
տիրոջ նշանագիրը կը դրոշմեն:

Դիզուած՝ մուտքին մօտ կրկէսին,
 Ծղներն յանկարծ ահեղաբար կը շարժին,
 Ու կրկէսին մէջ արագ կը սուրան
 Հինգ ընջուղներ որոնց աչքերը կը վառին
 Եւ որ երկինքն իրենց շրջեղ գըլուխներովը կը ճեղքեն:

Ինչպէս հով մը, կը սըլանայ Ուրիաս.
 Ինչպէս հով մը որ ամպերը կը հալածէ,
 Կը հետապնդի անոնց ետեւէն, կը խըթէ զանոնք,
 Մերթ անոնցմէ առաջ կ'անցնի վաղքին մէջ,
 Ու մերթ նիզակոյն անոնց կը զարնէ,
 Մերթ կը պարէ անոնց առջև,
 Ու մերթ զանոնք կռուփի ուժեղ հարուածով մը կը սանձէ:

Ա՛, մատ կը զարնէ ժողովուրդն ամբողջ.
 Ուրիաս, ճեղ-ճերմակ եղած ոլիմպական փողիով,
 Վաղքին մէջ հսկակ ապա կ'ըռնէ անոնցմէ մին եղջիւրներէն,
 Եւ զհսկա ու ցոռկ, հւժ ուժի դէմ:
 Կ'ողէ սև հրէշն իր վեր դարձած եղջիւրները ազատել,
 Եւ գաւազը կը գալարէ,
 Ու մոլեգին կը բառաչէ, արիւն ու մուկ կը փըչէ:

Զուր մոլեգնութիւն, ունայն ոստոմքներ:
 Անդէորդը, հարուածով մը խորամանկ,
 Անասունին զլուխն ահեղի կը կըթընցնէ իր ուսին,
 Անոր վիզը պրկելով.
 Եւ ուժգնապէս, դէպ ի միւս կողմ
 Հըրելով զայն,
 Պատնէշի մ'պէս՝ մարդն ու ցուլը թաւալագլոր գետին կ'իյնան:

Մոռնինները կը դողան
 Այն խելայեղ աղաղակէն զոր ամենքը կ'արձակին՝
 «Ապրի, ապրի Ուրիասը»: Ու հինգ թիկնեղ կտրիճներ
 Ցուլը կը բռնեն, դրոշմելու համար
 Անոր վրայ նըշանն իր յաղթանակին.
 Ինքն իսկ Ուրիաս երկաթը կ'առնէ
 Ու կ'խարանէ տաք երկաթով գաւազն անոր:

Խումբ մը ձի հեծած Արլի աղջիկներ,
 Կուրծքերնին թռնդ ելած սաստիկ յուզմունքէ,
 Իրենց ճերմակ հեգնաներուն քսուսալացքէն կարմըրած,

Կուգան բերել անոր եղջիւր մը խոշոր՝
Մինչև բերան գինով լեցուն. ու դաշտին մէջ,
Տեսէք, յորձանքը վերըստին կ'ըգծանայ.
Խումբ մը ձիաւոր երիտասարդներ, կը սուրան. հրավառ,
էնոնց ետեւէն:

Ուրիաս եղներն գետին զարնելու միակ կը մտածէ.
Տակաւին չորս հատ կը մընար.
Բայց ինչպէս արտունձն, որ խար կը կտրէ,
Այնքան շատ ետանդ ցոյց կուտայ որքան գործը շատ ըլլայ,
Պայքարին կարծըր ձիգերուն
Հետըգհետէ աւելի պինդ կը տոկար,
Ու չորսին ալ մէջըր կոտրեց:

Սէգ եղջիւրներով, ըսպիտակախայտ,
Անոնց վերջինը դալարիքը կը խուզէր:
— Հերիք, Ուրիաս, գոչեցին բոլոր
Ծեր կովարածներն: Զուր շունչ հատցուցին:
Ըսպիտակախայտ ցուլին վրայ արդէն ան կը խոյանար,
Երեքժանին կըթընցուցած իր ազդերին,
Քրտանթաթախ ու կուրծքը մերկ:

Չաթ... երբ ցըռուկին հարուածն իջեցուց,
Երեքժանին կըտոր կըտոր փշրեցաւ.
Վայրագ վէրքէն՝ ցուլը դարձաւ դիւահար.
Մէկ ոստումով եզնավարը եղջիւրներէն զայն բռնեց,
Ու միասին կը սըլանան, ու դաշտին
Օշնանները կ'աւրըշտըկեն միասին:
Ձիով, իրենց խըթաններուն երկայն բունին կըթընած,

Արլի մ'էկ-Մորթի կովարածները
Կը դիտէին կըռին հըզօր:
Երկուքն ալ կատղած՝ յաղթելու տենչով,
Մարդը սանձելով եզը բառաչող,
Եզն իր հետ մարդը քաշելով տանելով,
Ու փրփրալից թանձըր լեզուով մը՝ վազքին մէջ՝
Հիգելով ցռուկն իր արիւնոտ:

Տէր Աստուած... եզն ահա կ'յաղթէ:
Ճղճիմ փոցղի պէս մարդն անոր ոտքերուն տակ գլորեցաւ՝
Իր խոյանքէն մղուելով...

—«Մեռած ձկացիք, մեռած ձկացիք»:
 Եզն իր պողպերով զանիկա գետնէն վեր կը վերցընէ,
 Եւ իր դաժան գլուխն՝ օդին մէջ
 Եօթը կանգուն բարձրութեամբ վեր կը նետէ զայն:

Մոռենիները կը դողան
 Այն խելայեղ աղաղակէն զոր ամենքը կ'արձակեն...
 Խեղճը հեռուն երեսի վրայ կ'երթայ կ'իյնայ ջախջախուած:
 Անկից ի վեր էր որ իր դէմքն այլանդակող
 Ըսպին կը կըրէր:
 —Իր զամբիկին վըրայ հեծած, եկաւ ան,
 Նիզակը ձեռքը, Միրէյօի մօտ:

Դեռատի կոյսն այդ առտու
 Մինակ գացեր էր աղբիւրը.
 Սօթած թեւերն ու փէշերը,
 Զիագիովն ողորկիչ
 Քամոցները կը մաքրէր:
 Սուրբ Աստուած, Ի՞նչ գեղեցիկ էր,
 Գայծառ ջուրին մէջ տոտիկները ցայելէն:

—«Աղւոր աղջիկ, բարև, ըսաւ Ուրիաս.
 Քամոցները կը ցօղուես.
 Եթէ թոյլ տաս, այս աղբիւրին մէջ մաքուր
 Ճերմակ ձիւղ պիտի քիչ մը ջուր խմցընեմ»:
 —«Հոգի չի պակսիր այստեղ, ըսաւ էնիկա.
 Սահանքը տար ձիդ,
 Ուզածին չափ թող խըմէ»:

—«Աղւոր աղջիկ, ըսաւ տղամարդը վայրենի,
 Իբր ամուսին կամ ուղեւոր՝ օր մ'եթէ գաս Սիւվարէալ ¹⁾,
 Ուր ծովուն ձայնը կը լսուի,
 Աղւոր աղջիկ, պիտի չնեղուիս.
 Վասն զի սե կողմն այնտեղ
 Կը պըտըտի, ազատ, դաժան, ու զայն երբէք չեն կըթեր-
 Կիներն հոն շատ ատեն ունին ըզըօսեկու»:

—«Ա՛յ տղամարդ, այդ երկրին մէջ եզներու,
 Աղջիկները ձանձրութենէ կը մեռնին»:

¹⁾ Սիւվարէալ, անտառ հովանոցաձև շոճիներու, կը գտնուի փոքր քամարկին մէջ:

—«Աղւոր աղջիկ, երկու հոգւով կարելի չէ ձանձրանալ»:

—Ա՛յ տըղամարդ, այդ հեռաւոր տեղերնուն մէջ մոլորողը
Կ'ըսեն թէ լեղի ջուր մը կը խմէ

Եւ արեն անոր երեսը կ'այրէ»

—Աղւոր աղջիկ, կրնաս շուք տեղ շոճիներուն տակ կենալ»

—«Ա՛յ տըղամարդ, կ'ըսեն թէ այդ շոճերն ի վեր
Կը բարձրանան կանանչ օձի գալարներ»

—«Աղւոր աղջիկ, փիւնակաթեն ու ճայն ունինք,

Որ պարզելով իրենց լօղիկը վարդագոյն,

Ռոնի ափին՝ կ'որսան զանոնք»

—«Ա՛յ տըղամարդ, մըտիկ ըրէ,—խօսքըդ կտրեմ—

Այդ քու շոճիներդ շատ հեռու են իմ լտտենիներէս»

—«Աղւոր աղջիկ, քահանաներն ու աղջիկներն,
Ինչպէս առանձը կ'ըսէ, չեն գիտեր թէ ուր պիտի երթան
Օր մ'իրենց հացն ուտելու»

—«Հերթ է որ իմ սիրածիս հետ ուտեմ,

Ա՛յ տըղամարդ, ակ ուրիշ բան չեմ ուզեր՝

Հեռանալու համար բոյնէս»

—Աղւոր աղջիկ, եթէ այդպէս է, սիրտդ ուրեմն ինձի տուր»

—«Ա՛յ տըղամարդ, կուտամ, ըսաւ Միրէյօ,

Բայց պէտք է որ անկէց առաջ սա կոկոռներն

Աղաւնեգոյն խաղող բերեն.

Անկէց առաջ պէտք է որ քու երեքժանիդ ծաղիկներ

Արձըկէ,

Այս բըլուրներն մեղրամոմի պէս հալին

Եւ այստեղէն ծովով մինչև Պօ երթըցուի»

ԱՐՁԱԿ ՉՊԱՆԵԱՆ

